כיתות ז'-ט' | גמרא | שיעור 3 מתוך 3 | 45 דק' | סנהדרין לח ע"א

חמ"ד: המשנה והסוגיה אינן בתכנית החובה בגמרא לחט"ב; מתאימות להעשרה, לחינוך לערכים ולימי זיכרון. ממלכתי: העשרה; מתאים גם לשיעורי תרבות יהודית-ישראלית.

"בשבילי נברא העולם" ו"יתוש קדמך": גדולת האדם וענוותו

🎯 מטרות השיעור

- התלמידים יקראו את הברייתא "אדם יחידי נברא, ומפני מה?" ויסבירו את הטעמים שהיא מוסיפה למשנה.
- התלמידים יסבירו לפי רש"י את הטעם "מפני הצדיקים ומפני הרשעים".
- התלמידים יקראו את הברייתא "אדם נברא בערב שבת" ויסבירו את "יתוש קדמך במעשה בראשית".
- התלמידים יחברו בין "בשבילי נברא העולם" ל"יתוש קדמך" וינסחו עמדה.

❓ השאלה הגדולה של היחידה

כמה שווה אדם אחד?

המשנה מדברת אל עדים בבית הדין, אבל היא עונה על שאלה גדולה מאוד. בכל שיעור נשמע עוד תשובה: "דמו ודם זרעיותיו", "עולם מלא", "בשבילי נברא העולם" ו"יתוש קדמך". בסוף היחידה כל תלמיד יכתוב תשובה משלו.

🧪 פתיחה: שני פתקים בכיס

כותבים על הלוח שני משפטים: "בשבילי נברא העולם" ו"יתוש קדמך". שואלים: **מתי אדם צריך לזכור את המשפט הראשון, ומתי את השני?** (5 דקות)

📖 הסבר למורה

הגמרא מביאה ברייתא שמונה עוד טעמים לכך שאדם נברא יחידי: שלא יאמרו "הרבה רשויות"; "מפני הצדיקים ומפני הרשעים", שלא יאמרו צדיקים "אנו בני צדיק" ורשעים "אנו בני רשע" (רש"י: הצדיקים יחשבו שאין צורך להתרחק מעבירה, והרשעים יחשבו שאין טעם לחזור בתשובה); "מפני המשפחות", שלא יתגרו זו בזו; ו"מפני הגזלנים והחמסנים" (רש"י: שלא יאמרו "קרקע זה לבני אבינו הראשון היתה").

ברייתא נוספת: "אדם נברא בערב שבת", ומפני מה? שלא יאמרו שהיה לקב"ה שותף במעשה בראשית; ו"שאם תזוח דעתו עליו" (אם יתגאה), אומרים לו: "יתוש קדמך במעשה בראשית", היתוש נברא לפניך; ו"כדי שיכנס למצוה מיד" (רש"י: שבת).

כאן יש מתח מעניין (פירוש שלנו, לדיון): המשנה אומרת "בשבילי נברא העולם", והגמרא אומרת "יתוש קדמך". האדם גם חשוב מאוד וגם צריך ענווה. כדאי לתת לתלמידים לנסח את האיזון בעצמם.

📜 המקור (הגמרא מתוך ספריא, מהדורת William Davidson המנוקדת; רש"י מתוך ספריא, דפוס וילנא)

מילים קשות: **מִינִים** = כופרים; **רְשׁוּיוֹת** = שליטים; **מִתְגָּרוֹת** = מתקוטטות; **עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה** = קל וחומר, על אחת כמה; **גַּזְלָנִין וְחַמְסָנִין** = שודדים וגוזלים; **תָּזוּחַ דַּעְתּוֹ עָלָיו** = יתגאה; **קְדָמָךְ** = קדם לך, היה לפניך.

ברייתא בגמרא, סנהדרין לח ע"א

לְפִיכָךְ כּוֹ'. תָּנוּ רַבָּנַן: אָדָם יְחִידִי נִבְרָא, וּמִפְּנֵי מָה? שֶׁלֹּא יְהוּ מִינִים אוֹמְרִין ״הַרְבֵּה רְשׁוּיוֹת בַּשָּׁמַיִם״. דָּבָר אַחֵר: מִפְּנֵי הַצַּדִּיקִים וּמִפְּנֵי הָרְשָׁעִים, שֶׁלֹּא יְהוּ הַצַּדִּיקִים אוֹמְרִים ״אָנוּ בְּנֵי צַדִּיק״, וּרְשָׁעִים אוֹמְרִים ״אָנוּ בְּנֵי רָשָׁע״.

🔤 **בשפה פשוטה (הסבר שלנו, לא נוסח המקור):** "לפיכך..." (המשך דברי המשנה). שנו חכמים: אדם נברא יחידי, ומפני מה? שלא יאמרו הכופרים "יש הרבה שליטים בשמים". דבר אחר: מפני הצדיקים ומפני הרשעים, שלא יאמרו הצדיקים "אנחנו בני צדיק" והרשעים "אנחנו בני רשע".

הברייתא (המשך)

דָּבָר אַחֵר: מִפְּנֵי הַמִּשְׁפָּחוֹת, שֶׁלֹּא יְהוּ מִשְׁפָּחוֹת מִתְגָּרוֹת זוֹ בָּזוֹ. וּמָה עַכְשָׁיו שֶׁנִּבְרָא יָחִיד מִתְגָּרוֹת, נִבְרְאוּ שְׁנַיִם – עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה! דָּבָר אַחֵר: מִפְּנֵי הַגַּזְלָנִין וּמִפְּנֵי הַחַמְסָנִין. וּמָה עַכְשָׁו שֶׁנִּבְרָא יְחִידִי גּוֹזְלִין וְחוֹמְסִין, נִבְרְאוּ שְׁנַיִם – עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה!

🔤 **בשפה פשוטה (הסבר שלנו, לא נוסח המקור):** דבר אחר: מפני המשפחות, שלא יתקוטטו זו עם זו. ואם עכשיו, שנברא אחד, הן מתקוטטות – אילו נבראו שניים, על אחת כמה וכמה! דבר אחר: מפני השודדים והגוזלים. ואם עכשיו, שנברא אחד, גוזלים וחומסים – אילו נבראו שניים, על אחת כמה וכמה!

ברייתא בגמרא, סנהדרין לח ע"א: בערב שבת

תָּנוּ רַבָּנַן: אָדָם נִבְרָא בְּעֶרֶב שַׁבָּת, וּמִפְּנֵי מָה? שֶׁלֹּא יְהוּ מִינִים אוֹמְרִים: שׁוּתָּף הָיָה לוֹ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית. דָּבָר אַחֵר: שֶׁאִם תָּזוּחַ דַּעְתּוֹ עָלָיו, אוֹמֵר לוֹ: יַתּוּשׁ קְדָמְךָ בְּמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית. דָּבָר אַחֵר: כְּדֵי שֶׁיִּכָּנֵס לַמִּצְוָה מִיָּד.

🔤 **בשפה פשוטה (הסבר שלנו, לא נוסח המקור):** שנו חכמים: אדם נברא בערב שבת, ומפני מה? שלא יאמרו הכופרים: שותף היה לו לקב"ה במעשה בראשית. דבר אחר: שאם יתגאה, אומרים לו: יתוש היה לפניך במעשה בראשית. דבר אחר: כדי שייכנס למצווה מיד (לשבת).

רש"י, ד"ה אנו בני צדיק

אנו בני צדיק - אבינו צדיק נברא לפיכך אנו צדיקים ואין אנו צריכין להתרחק מן העבירה כי לא נכשל בה:

רש"י, ד"ה אנו בני רשע

אנו בני רשע - ואין אנו זקוקין בתשובה ולהצטדק כי לא יועיל:

רש"י, ד"ה הגזלנים והחמסנים

הגזלנים והחמסנים - שיאמרו קרקע זה לבני אבינו הראשון היתה ולא לבני אביכם:

רש"י, ד"ה למצוה

למצוה - שבת:

⚖️ כתוב / מפרשים

בצד אחד מה שכתוב בגמרא במפורש, ובצד השני פירוש, עם שם המפרש. הפירוש הוא דרך אחת להבין, לא חלק מהגמרא.

📜 **כתוב:** "אָנוּ בְּנֵי צַדִּיק"

💭 **מפרשים:** רש"י: "אבינו צדיק נברא לפיכך אנו צדיקים ואין אנו צריכין להתרחק מן העבירה כי לא נכשל בה".

📜 **כתוב:** "אָנוּ בְּנֵי רָשָׁע"

💭 **מפרשים:** רש"י: "ואין אנו זקוקין בתשובה ולהצטדק כי לא יועיל".

📜 **כתוב:** "יַתּוּשׁ קָדְמָךְ בְּמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית"

💭 **מפרשים:** פירוש שלנו (לדיון): משקל נגד ל"בשבילי נברא העולם" שבמשנה. האדם חשוב, אבל לא נעלה על הבריאה.

👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דקות)

חומרים: דף המקורות מהעמוד הזה (או הגמרא), דף עבודה, לוח

1. פתיחה: שני פתקים בכיס (5 דקות)
2. קריאת הברייתא: ארבעה טעמים, טבלה על הלוח (10 דקות)
3. רש"י: צדיקים ורשעים, ודיון (7 דקות)

4. "אדם נברא בערב שבת": שלושה טעמים, ו"יתוש קדמך" (8 דקות)
5. דף העבודה בזוגות (9 דקות)
6. סיכום היחידה וכרטיס יציאה (6 דקות)

💬 שאלות בשלוש רמות

הבנה (מה כתוב?)

1. אילו טעמים מוסיפה הברייתא לכך שאדם נברא יחידי?
2. מה אומרים לאדם שמתגאה, לפי הברייתא?

פרשנות (מה זה אומר?)

1. לפי רש"י, מה הבעיה במשפט "אנו בני צדיק"? ובמשפט "אנו בני רשע"?
2. הסבירו את הקל וחומר: "ומה עכשיו שנברא יחיד מתגרות, נבראו שנים על אחת כמה וכמה".

הערכה (מה דעתי?)

1. איך אפשר להחזיק בבת אחת ב"בשבילי נברא העולם" וב"יתוש קדמך"?
2. שאלת היחידה: כמה שווה אדם אחד? כתבו תשובה עם ראיה מכל אחד משלושת השיעורים.

🏁 סיכום השיעור

זה השיעור האחרון ביחידה. התשובות לשאלה "כמה שווה אדם אחד?": "דמו ודם זרעיותיו" (שיעור 1), "עולם מלא" ו"בשבילי נברא העולם" (שיעור 2), ומשקל הנגד "יתוש קדמך" (השיעור הזה). כל תלמיד כותב תשובה משלו.

🎟️ כרטיס יציאה (2 דקות)

בסוף השיעור כל תלמיד כותב על פתק:

1. מתי כדאי לי לזכור "יתוש קדמך"?
2. במשפט אחד: כמה שווה אדם אחד?

💡 הערות למורה

הטעם "מפני הצדיקים ומפני הרשעים" פותח דיון חשוב על ייחוס משפחתי ועל אחריות אישית. כדאי לקשר לשאלה "האם אני אחראי למעשיי, או המשפחה שלי?".

בגמרא שם, בין הטעמים, מופיע גם הסבר למה פרצופי בני האדם אינם דומים (לח ע"א); לא הבאנו אותו כאן.

"יתוש קדמך" מתאים מאוד לדיון על ענווה בעידן הרשתות. אפשר לשאול: מה "תזוח דעתו" בימינו?

למתקשים: דף עם תמיכה, ובו מחסן מילים, שאלות בחירה ומשפטי פתיחה.

📝 בדף העבודה

טבלת הטעמים מהברייתא, שאלות על רש"י ועל "יתוש קדמך", ו★ כתיבת תשובה לשאלת היחידה. מחוון מלא בעמוד השני.

יש גם גרסה עם תמיכה (מחסן מילים, שאלות בחירה, משפטי פתיחה ומחוון משלה), ודף סיכום של עמוד אחד לתלמידים, להדבקה במחברת או לחזרה לפני מבחן.

מקורות

- סנהדרין לח ע"א (ספריא)
- רש"י על סנהדרין לח ע"א (ספריא)

מחוון: "בשבילי נברא העולם" ו"יתוש קדמך": גדולת האדם וענוותו

1. מינים: "הרבה רשויות בשמים". צדיקים ורשעים: "אנו בני צדיק" / "אנו בני רשע". משפחות: היו מתגרות זו בזו עוד יותר. גזלנים: היו גוזלים וחומסים עוד יותר (רש"י: "קרקע זה לבני אבינו הראשון היתה").
2. צדיקים: "ואין אנו צריכין להתרחק מן העבירה כי לא נכשל בה" (כביכול צדיקות עוברת בירושה). רשעים: "ואין אנו זקוקין בתשובה ולהצטדק כי לא יועיל" (כביכול אין סיכוי להשתנות).
3. (1) שלא יאמרו שהיה לקב"ה שותף במעשה בראשית. (2) שאם תזוח דעתו (יתגאה), אומרים לו "יתוש קדמך". (3) כדי שיכנס למצווה מיד (רש"י: שבת). (בגמרא יש גם טעם רביעי: "כדי שיכנס לסעודה מיד".)
4. היתוש נברא לפניך בבריאת העולם. אומרים זאת לאדם שמתגאה, כדי להזכיר לו ענווה.
5. תשובה פתוחה. ראיות: "דמו ודם זרעיותיו" (שיעור 1); "עולם מלא", "בשבילי נברא העולם" (שיעור 2); "יתוש קדמך" (שיעור 3). לקבל תשובה שמאזנת בין ערך האדם לענווה.